

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Recent Period Turkish Studies

Araştırma Makalesi | Research Article

🔓 Açık Erişim | Open Access

Bir Gerrymandering Örneği/Vakası Olarak Demokrat Parti Döneminde Kırşehir'in İlçe Yapılması

The Demotion of Kırşehir to District Status during the Democrat Party Era as a Case of
Gerrymandering

Ömer Taylan¹

¹ Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Diyarbakır, Türkiye

Öz

Bu çalışma, 1950'lerin ikinci döneminde Demokrat Parti'nin seçim bölgelerinde gerçekleştirdiği değişikliklerin "gerrymandering" olarak nitelendirilebileceği iddiasını kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Gerrymandering, seçim sürecinde adaletsizliğe yol açan ve demokratik ilkelere bağdaşmayan ancak yasal zemine dayanan bir uygulamadır. Demokrat Parti, bu uygulamayı, kendi seçmen tabanının yoğun olduğu bölgeleri birleştirerek ve rakip partilerin oy potansiyellerini azaltarak stratejik bir avantaj elde etmek amacıyla kullanmıştır. Demokrat Parti'nin, muhalefet partisi Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne karşı nasıl stratejik bir avantaj elde etmeye çalıştığını göstermek için Kırşehir'in ilçe ve Nevşehir'in il yapılması süreçleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Kırşehir'in ilçe statüsüne düşürülmesine yönelik çabalar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan müzakereler ve tartışmalar ışığında analiz edilmiştir. Sonuç olarak, Demokrat Parti'nin 'partizan gerrymandering' uygulayarak seçimlerde önemli bir avantaj elde ettiği belirlenmiştir.

Abstract

This study comprehensively examines the assertion that the modifications made to electoral districts by the Democrat Party in the latter half of the 1950s can be characterized as "gerrymandering". Gerrymandering is a practice rooted in a legal framework that leads to electoral injustice and remains incompatible with democratic principles. The Democrat Party utilized this practice to secure a strategic advantage by consolidating regions with a high concentration of its own voter base while diluting the electoral potential of rival parties. The processes involving the demotion of Kırşehir to district status and the elevation of Nevşehir to provincial status are discussed in detail to demonstrate how the Democrat Party sought to gain a strategic advantage against the opposition Republican Nation Party. Efforts directed at reducing Kırşehir to district status are analyzed in light of the negotiations and debates held in the Grand National Assembly of Türkiye. In conclusion, it is determined that the Democrat Party secured a significant electoral advantage through the application of "partisan gerrymandering".

Anahtar Kelimeler

Gerrymandering · Demokrat Parti · 1954 Genel Seçimleri · Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Kırşehir

Keywords

Gerrymandering · Democrat Party · 1954 General Elections · Republican Nation Party · Kırşehir

Yazar Notu

Bu çalışma, 17 Mayıs 2024 tarihinde 24. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu'nda "Türkiye'de Demokrat Parti'nin Gerrymandering Uygulamaları" isimli başlıkla sunulan ve sadece özet metni yayınlanan tebliğin genişletilmiş halidir.

Author Note

This study is an expanded version of the paper entitled "Gerrymandering Practices of the Democrat Party in Türkiye," which was presented at the 24th International Public Administration Forum on May 17, 2024, and for which only the abstract was published.

Atıf | Citation: Taylan, Ömer. "The Demotion of Kırşehir to District Status during the Democrat Party Era as a Case of Gerrymandering." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları–Recent Period Turkish Studies* 48 (2025): 250-270. <https://doi.org/10.26650/YTA2025-1525313>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Taylan, Ö.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Ömer Taylan otaylantr@gmail.com

Extended Summary

Although governing political parties may ostensibly adhere to the legal procedures of democratic elections, they may nonetheless resort to various methods to manipulate election results. These stratagems include discrediting candidates or parties during campaigns, restricting opposition media access, disseminating disinformation, raising electoral thresholds, altering electoral systems, strategically timing elections, and manipulating electoral boundaries. In this context, the practice of ruling parties merging areas containing their majority voter base or dispersing the supporters of rival parties across different regions to influence outcomes is considered inconsistent with democratic principles. This practice is defined in the literature as “gerrymandering”.

Attempts by political powers to gain advantage by intervening in electoral districts compromise the fundamental principles of the democratic system and render the legitimacy of the political authority questionable. Gerrymandering undermines the values of justice, equality, and representation, which constitute the cornerstones of democracy. This practice enables political entities to consolidate their authority by manipulating electoral geography. The two primary categories of this practice are partisan and racial gerrymandering, each involving the redrawing of district lines for distinct objectives.

Partisan gerrymandering utilizes tactics such as “packing” and “cracking” to minimize the influence of voters supporting rival parties. These methods dilute the impact of the opposition electorate, thereby granting the ruling party an electoral advantage. Conversely, racial gerrymandering involves redrawing districts to increase the representation of minority groups and is occasionally regarded as a form of affirmative action within specific contexts.

The 1950 general elections represented a watershed moment in the history of democratic elections in Türkiye. The Democrat Party (DP) secured a decisive victory and assumed power. However, the majoritarian electoral system resulted in representational disparities, leading to criticism that election results did not fully reflect the national will. Consequently, Türkiye’s democratization process followed a trajectory that began in the post-war period and gained momentum with the ascension of the DP in 1950.

During this period, a faction dissatisfied with the DP’s opposition formed the Nation Party (MP) and harshly criticized both the Republican People’s Party (CHP) and the DP. These criticisms were perceived as a threat to the regime, resulting in the closure of the MP. The party was subsequently re-established as the Republican Nation Party (CMP), attempting to maintain the MP’s political lineage while adopting a more cautious approach to secularism. In the 1954 general elections, the CMP achieved significant success in Kırşehir. In response, pursuing a policy to weaken the opposition, the DP moved to demote Kırşehir to district status while elevating Nevşehir to provincial status. This arrangement, which sparked debate in both Parliament and the public sphere, was interpreted as a punitive measure against the opposition and an effort to consolidate DP hegemony. The lack of infrastructural readiness in Nevşehir further indicated that the decision was driven by political rather than administrative motivations.

Facing economic challenges and a loss of prestige following Kırşehir’s demotion, the DP decided to restore Kırşehir to provincial status to regain support for the 1957 elections. This move also aimed to undermine the DP’s most prominent critic, CMP leader Osman Bölükbaşı. The government submitted a bill to Parliament for the re-establishment of Kırşehir as a province, which was enacted in 1957.

The demotion of Kırşehir to district status via legislation following the 1954 elections, and its subsequent re-establishment as a province in 1957 with several of its districts remaining attached to Nevşehir, constitutes a quintessential example of gerrymandering. Kırşehir, which supported the CMP in the 1950 and 1954 elections, was initially demoted as a punitive measure. Later, approaching the 1957 elections, it was strategically restored to provincial status to secure electoral advantage. The justification provided three years earlier, which claimed that establishing a second province in the region alongside Nevşehir was unnecessary and financially burdensome, was effectively contradicted. The DP aimed to reduce the CMP’s electoral prospects in Kırşehir by retaining Hacıbektaş and Kozaklı (which supported the CMP) within Nevşehir, while attaching Kaman and Çiçekdağı (which supported the DP) to the newly restored Kırşehir.

These instances underscore the propensity of political parties in Türkiye to utilize administrative arrangements for partisan gain, demonstrating clear gerrymandering practices. The DP’s maneuvering in Kırşehir was undertaken to protect political interests and debilitate opponents, thereby substantiating allegations of political manipulation. Consequently, the demotion of Kırşehir is recorded in history as a reflection of the DP’s policy of suppressing opposition. This event marked a significant turning point in Türkiye’s multi-party political life, revealing the intensity

of political competition and power struggles. During the DP era, electoral districts were altered based on partisan interests and boundaries were manipulated.

In a democratic society, administrative modifications should be predicated not on the advantage or disadvantage of any political party, but on public interest and administrative necessity. There must be transparent justification and a fair process regarding how and why such administrative changes are implemented. Failure to do so undermines public confidence in democratic processes.

Giriş

Demokratik yönetimlerin işleyişinde asgari düzeyde sağlanması gereken üç temel ilke bulunmaktadır. İlk olarak, bireylerin düşünce, ifade, inanç, toplanma ve örgütlenme özgürlükleri anayasal güvence altına alınmalıdır. Bu özgürlüklerin korunması, bireylerin eşit haklara sahip olduğu, hukukun üstünlüğünün esas alındığı ve toplumsal adaletin tesis edildiği bir siyasal düzenin inşasını mümkün kılar. İkinci olarak, devlet başkanının ve yasama organı üyelerinin, genel ve eşit oy ilkesine dayanan, serbest ve adil seçimler yoluyla belirlenmesi gerekmektedir. Bu ilke, halk egemenliğinin temsilciler aracılığıyla kurumsallaşmasını ve meşru siyasal temsilin sağlanmasını teminat altına alır. Üçüncü temel ilke ise siyasal partilerin rekabet koşullarının eşitlik temelinde düzenlenmesidir. Siyasal partiler arasında sağlanacak bu eşitlik, farklı ideolojik ve politik görüşlerin demokratik zeminlerde adil biçimde yarışmasına imkân verirken, seçmenlerin de geniş bir temsil ve tercih yelpazesi içinde karar verme özgürlüğünü güçlendirir.¹

Demokratik yönetimlerin temel özelliklerinden biri, siyasal iktidarın meşruiyetinin düzenli aralıklarla gerçekleştirilen serbest ve adil seçimler yoluyla halkın rızasına dayandırılmasıdır. Bu durum, herhangi bir kişi ya da grubun siyasal gücü otoriter yollarla ele geçirmesini ve bu gücü keyfi biçimde kullanmasını engelleyen kurumsal bir güvencedir. Bu bağlamda seçimler, yalnızca yöneticilerin belirlenmesini sağlayan bir araç değil, aynı zamanda siyasal iktidarın meşruiyetini tesis eden ve halkın iradesini siyasal karar alma süreçlerine yansıtan bir mekanizma işlevi görür. Seçmenler, seçimlerde özgür iradeleriyle tercihte bulunur ve kendi adlarına karar alacak temsilcileri belirleyerek siyasal sisteme katılım sağlar. Bu süreç, demokratik yönetimlerde siyasal iktidarın halka karşı sorumlu tutulmasını ve hesap verebilirliğini beraberinde getirir. Siyasal karar alıcıların halkın taleplerine duyarlı olması ve yönetim süreçlerini bu doğrultuda şekillendirmesi, demokratik meşruiyetin sürekliliği açısından hayati önemdedir. Buna karşın, otoriter ya da totaliter rejimlerde siyasal iktidarın meşruiyeti seçimlerle değil, baskı, sansür, zor kullanımı gibi otoriter araçlarla sağlanır.² Bu tür rejimlerde siyasal gücü elinde bulunduran lider, parti ya da seçkin gruplar iktidarı denetim altında tutarken, halkın siyasal katılımı ya son derece sınırlıdır ya da tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Demokratik yönetimlerin bir diğer temel niteliği ise siyasal çoğulculuk ve rekabetin kurumsal düzeyde güvence altına alınmasıdır. Siyasal çoğulculuk, farklı görüş, kimlik ve çıkar gruplarının siyasal sisteme dâhil edilmesini; rekabet ise bu aktörlerin eşit koşullarda siyasal iktidar mücadelesine katılabilmesini ifade eder. Bu iki unsur, tek bir liderin, partinin veya ideolojinin mutlak hâkimiyet kurmasını önleyerek demokratik rejimlerin otoriter sapmalardan korunmasına katkı sağlar. Ne var ki, bazı durumlarda demokratik yönetimlerde seçimlerin biçimsel yönleri (örneğin seçimlerin zamanında yapılması veya oy verme hakkının tanınması) korunurken, özde demokratik olmayan uygulamalara başvurulabilmektedir. Bu tür uygulamalardan biri de seçim çevrelerinin iktidar lehine yeniden düzenlenmesini içeren “gerrymandering” uygulamasıdır.

Gerrymandering, siyasal iktidarın kendi çıkarlarını gözeterek seçim bölgelerini manipüle etmesi anlamına gelir³ ve böylelikle rakip partilerin temsil gücünü azaltırken, iktidar partisinin oy potansiyelini maksimize edecek şekilde sınırlar yeniden çizilir. Bu müdahale, demokrasinin temel ilkelerinden biri olan “adil temsil” ilkesini zedeler, seçmen iradesinin meşru şekilde sandığa yansımalarını engeller ve toplumsal güveni aşındırır. Nitekim gerrymandering pratiği birçok ülkede gözlemlendiği gibi, Türkiye’de de çeşitli dönemlerde farklı biçimlerde uygulanmıştır.

¹Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, s. 87.

²Margit Tavits ve Taavi Annus, “Learning to make Votes Count: The Role of Democratic Experience”, *Electoral Studies*, C. 25, S. 1, 2006, s. 72.

³Adam B. Cox ve Richard T. Holden, “Reconsidering Racial and Partisan Gerrymandering”, *The University of Chicago Law Review*, C. 78, S. 2, 2011, s. 558.

Gerrymandering uygulamasına ilişkin yabancı literatürde oldukça geniş bir birikim mevcut olmakla⁴ birlikte, bu kavramın Türk siyasal hayatındaki yansımalarını ele alan çalışmalar⁵ son derece sınırlıdır. Türkiye özelinde, seçim çevrelerinin siyasal amaçlarla yeniden düzenlenmesini konu edinen bilimsel araştırmaların azlığı, alandaki önemli bir boşluğa işaret etmektedir. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurma amacıyla, DP iktidarının seçim çevrelerini “partizan gerrymandering” yöntemiyle değiştirip değiştirmediğini araştırmaktadır. Çalışmanın temel amacı, seçim çevrelerindeki değişikliklerin hangi siyasi gerekçelerle yapıldığını ortaya koymak ve bu değişikliklerin siyasal rekabet dengelerine ne ölçüde etki ettiğini tespit etmektir. Bu doğrultuda, söz konusu uygulamaların siyasal partiler arasında ne tür tartışmalara ve anlaşmazlıklara neden olduğu da değerlendirilecektir. Ayrıca, gerrymandering uygulamalarının hangi siyasi partilere yapısal avantaj veya dezavantaj sağladığına yönelik kapsamlı bir analiz sunulacaktır. Son olarak, bu tür müdahalelerin seçim süreçleri üzerindeki etkileri ile demokratik sistemin meşruiyeti ve işleyişine yönelik muhtemel olumsuz sonuçları da tartışmaya açılacaktır.

1. Gerrymandering ve Türleri: Seçim Bölgelerinin Hileli Taksimatı

Gerrymandering kavramı, kökenini 19. yüzyılda yaşamış Amerikalı siyasetçi Massachusetts Valisi Elbridge Thomas Gerry'den almaktadır.⁶ Gerry, 1812 yılında kendi partisi olan Demokratik-Cumhuriyetçi Parti'nin seçimlerde avantaj elde etmesini sağlamak ve rakip Federalist Parti'nin temsil gücünü azaltmak amacıyla seçim çevrelerinin sınırlarını yeniden düzenleyen bir yasa teklifinde bulunmuştur. Bu teklifin yasalaşmasının ardından Massachusetts eyaletindeki seçim bölgeleri, Demokratik-Cumhuriyetçi Parti'nin çoğunlukta olduğu şekilde yeniden çizilmiş ve ortaya çıkan harita, şekil itibarıyla semenderi (İng. salamander) andıran bir görünüme sahip olmuştur.⁷ Bu duruma tepki gösteren *Salem* gazetesi, söz konusu haritayı hicveden bir karikatür yayınlamış ve haritanın grotesk biçimini “salamander”e benzetmiştir. Ancak bu benzetme zamanla, düzenlemeyi yapan siyasetçinin soyadı olan “Gerry” ile birleştirilerek “Gerry-mander” ifadesine dönüşmüştür.⁸ Böylece “gerrymandering”, siyasal iktidarın kendi lehine olacak şekilde seçim çevrelerini yeniden şekillendirmesi anlamında, siyaset bilimi ve seçim hukuku literatürüne yerleşmiştir. Kavram Türkçeye ise genellikle “hileli seçim çevresi düzenlemesi” ya da “hileli seçim bölgesi taksimatı”⁹ şeklinde çevrilmektedir. Bu kavramsal arka plan, gerrymandering'in yalnızca teknik bir seçim mühendisliği uygulaması olmadığını, aynı zamanda demokratik temsil ilkelerine doğrudan müdahale eden siyasal bir strateji olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

⁴William Vickrey, “On the Prevention of Gerrymandering”, *Political Science Quarterly*, C. 76, N. 1, 1961, s. 105-110; Richard G. Niemi, “The Relationship between Votes and Seats: The Ultimate Question in Political Gerrymandering”, *UCLA Law Review*, C. 33, 1985, s. 185-212; Robert X. Browning ve Gary King, “Seats, Votes, and Gerrymandering: Estimating Representation and Bias in State Legislative Redistricting”, *Law & Policy*, C. 9, S. 3, 1987, s. 305-322; Leroy Hardy, *The Gerrymander Origin, Conception and Re-emergence*, Rose Institute of State and Local Government, 1990; Nicholas O. Stephanopoulos, “The Causes and Consequences of Gerrymandering”, *William & Mary Law Review*, C. 59, S. 5, 2018; Cathy Ruffing, “Unpacking Gerrymandering and its Effect on Polarization in America”, *Social Education*, January/February 2024.

⁵Emrah Kırt, “Gerrymandering ve Demokratik Seçimler Üzerine”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 1-2, 2010, s. 15-38; İsmail Safi ve Talip Kurşuncu, “Siyasal Partizanlığın Bir Göstergesi Olarak Seçim Hileleri ve Türkiye'deki Bazı Uygulamaları”, *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 8, 2019, s. 46-71; Gülşen Kaya Osmanbaçoğlu, “Gerrymandering in Turkish elections since 1950”, *Turkey's Electoral Geography: Trends, Behaviors, and Identities*, der. Edip Asaf Bekaroğlu ve Gülşen Kaya Osmanbaçoğlu, Routledge, New York, 2021, s. 46-65; Ali Çiçek, “Türkiye'de Seçim Hileleri: Gerrymandering”, *İnsan ve İnsan*, C. 9, S. 34, 2022, s. 61-77.

⁶Giovanni Sartori, *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*, Macmillan Press, London, 1994, s. 21.

⁷Erik J. Engstrom, *Partisan Gerrymandering and the Construction of American Democracy*, The University of Michigan Press, USA, 2013, s. 21.

⁸Emrah Kırt, “Gerrymandering ve Demokratik Seçimler Üzerine”, s. 20.

⁹Coşkun Can Aktan, “Hileli Seçim Bölgesi Taksimatı (Gerrymandering): Kamu Tercihi Perspektifi”, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 1, 2022, s. 2-5.

Şekil 1
Gerrymandering ile ilgili karikatür

Kaynak: (Salem Gazette, 2 Nisan 1813).

Gerrymandering uygulamaları genel olarak iki ana kategori altında sınıflandırılmaktadır: *partizan gerrymandering* ve *ırksal (etnik) gerrymandering*.¹⁰

Partizan gerrymandering, iktidardaki partinin, rakip partilere oy veren seçmenlerin etkisini azaltmak veya siyasal temsil olanaklarını sınırlamak amacıyla seçim çevrelerini stratejik biçimde yeniden düzenlemesidir. Bu bağlamda siyasal iktidar, kendi lehine sonuçlar doğuracak biçimde seçmen dağılımını manipüle eder. Bu tür gerrymandering'te başvurulan iki temel taktik öne çıkmaktadır. Bu taktiklerden biri "*packing*" (aynı bölgeye sıkıştırma/toplama), diğeri ise "*cracking*" (farklı bölgelere bölme/dağıtma) olarak bilinir.¹¹

Packing'te, muhalefet partisine oy verme eğilimindeki seçmenler mümkün olduğunca dar ve sınırlı bir seçim çevresi içerisine sıkıştırılır. Bu taktikle, muhalif seçmenlerin büyük bir çoğunluğu tek bir bölgede yoğunlaştırılarak temsil hakları yalnızca o bölgeyle sınırlandırılır. Her ne kadar bu durumda söz konusu parti o seçim bölgesinde yüksek oy oranına ulaşsa da, diğer çevrelerde temsil şansı neredeyse ortadan kalkar. Böylece, genel seçim sonuçları açısından muhalefetin etkisi minimize edilmiş olur. Buna karşılık *cracking* ise, muhalif seçmen kitlesinin farklı seçim çevrelerine bölünerek dağıtılması esasına dayanır. Bu taktikle, muhalefet partisine oy veren seçmenler hiçbir seçim çevresinde çoğunluk oluşturamayacak şekilde dağınık hale getirilir. Seçmen kitlesinin bütünlüğü parçalandığı için, muhalefetin temsil gücü her bölgede azınlık konumuna düşürülür. Bu durum, muhalefet partisinin seçimlerde sandalye kazanma olasılığını ciddi biçimde zayıflatır.¹² *Packing* ve *cracking* taktiklerinin teorik açıklamalarını desteklemek ve işleyiş mekanizmalarını

¹⁰Gregory S. Warrington, "Quantifying Gerrymandering Using the Vote Distribution", *Election Law Journal*, C. 17, S. 1, 2018, s. 41; Eric McGhee, "Partisan Gerrymandering and Political Science", *Annual Review of Political Science*, C. 23, 2020, 172.

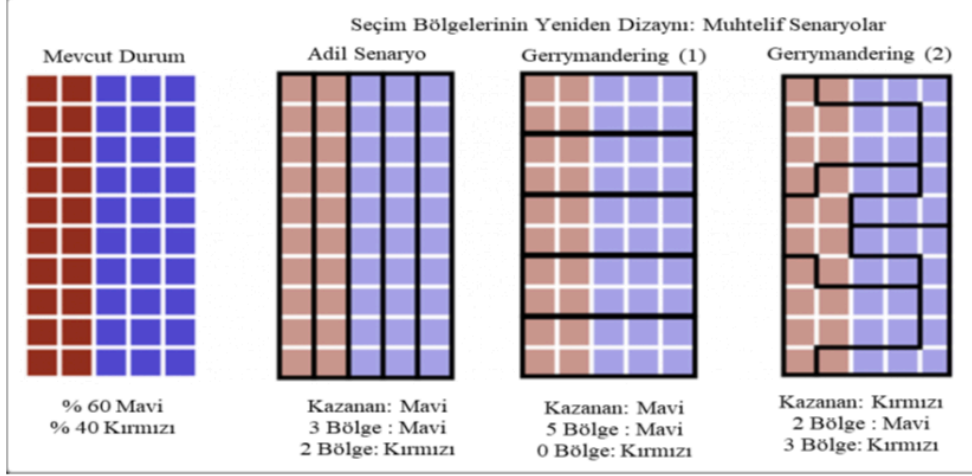
¹¹Adam B. Cox ve Richard T. Holden, "Reconsidering Racial and Partisan Gerrymandering", s. 556; Steve Bickerstaff, *Election Systems and Gerrymandering Worldwide*, Springer Cham, Switzerland, 2017, s. 13.

¹²Hasan Tunç, Murat Erdoğan, Fatih Yurtlu, Gökhan Ölmez ve Alperen Çitak, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'de (Gerrymandering) Seçim Hilesi Uygulamaları*, Adalet Yayınları, Ankara, 2014, s. 101; Nicholas O. Stephanopoulos ve Christopher Warshaw, "The Impact of Partisan Gerrymandering on Political Parties", *Legislative Studies Quarterly*, C. 45, S. 4, 2020, 618.

somut biçimde ortaya koymak adına Şekil-2'de sunulan grafiksel temsil oldukça açıklayıcıdır ve ilgili kavramların görsel düzlemde kavranmasına önemli ölçüde katkı sunmaktadır.

Şekil 2

Gerrymandering Senaryoları

Kaynak: (Aktan, 2022: 13).

Şekil 2'nin sol tarafında yer alan tablo incelendiğinde, Mavi Parti'nin toplam oyların %60'ını, Kırmızı Parti'nin ise %40'ını aldığı bir senaryo görülmektedir. Bu dağılıma göre, herhangi bir seçim çevresine müdahale olmaksızın, yani adil bir senaryoda, Mavi Parti 3 seçim bölgesinde çoğunluğu elde ederken, Kırmızı Parti ise 2 bölgede seçimi kazanmaktadır. Bu durum, oy oranlarının seçim sonuçlarına orantılı biçimde yansıdığı bir sistemin göstergesidir.

Ancak seçim bölgeleri, *gerrymandering (1)* yani *cracking* stratejisine göre taksim edildiğinde, Mavi Parti lehine bir tasarımla karşılaşılmaktadır. Bu senaryoda, Kırmızı Parti'ye oy veren seçmenler farklı bölgelere dağıtılarak hiçbir seçim çevresinde çoğunluğu elde edemez hâle getirilmiştir. Sonuç olarak, Mavi Parti %60 oy oranıyla tüm bölgelerde zafer kazanırken, Kırmızı Parti %40'lık oy oranına rağmen hiçbir bölgede temsil hakkı elde edememektedir.

Buna karşılık, *gerrymandering (2)* yani *packing* stratejisinin uygulandığı senaryoda, seçim bölgeleri Kırmızı Parti lehine olacak biçimde yeniden çizilmiştir. Bu durumda, Kırmızı Parti'ye oy veren seçmenler belli seçim bölgelerinde yoğunlaştırılmıştır. Böylelikle Kırmızı Parti, %40 oy oranıyla 3 bölgede seçim kazanırken; Mavi Parti, %60'lık çoğunluğa rağmen yalnızca 2 bölgede başarı elde edebilmektedir.

Bu karşılaştırmalı senaryolar, *packing* ve *cracking* taktiklerinin yalnızca oy oranlarına değil, oyların mekânsal dağılımına dayalı olarak temsil sonuçlarını dramatik biçimde etkileyebileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, seçim çevresi tasarımının demokratik meşruiyet üzerindeki kritik rolünü gözler önüne sermektedir.

İrksal gerrymandering, ülke genelinde siyasal temsil açısından dezavantajlı konumda bulunan belirli azınlık grupların (örneğin ırksal, etnik veya dini toplulukların) siyasal etkisini artırmak amacıyla seçim bölgelerinin özel olarak yeniden düzenlenmesi anlamına gelmektedir.¹³ Bu tür uygulamalarda, seçim çevresi sınırları, ilgili grubun yoğunlukta olduğu bölgeleri kapsayacak biçimde çizilmekte ve bu sayede azınlık grubun siyasal temsil olanakları artırılmaktadır. Bu yönüyle *ırksal gerrymandering*, bazı durumlarda pozitif ayrımcılık biçiminde yorumlanmaktadır. Çünkü bu strateji, tarihsel olarak siyasal temsil bakımından deza-

¹³Hasan Tunç, Murat Erdoğan, Fatih Yurtlu, Gökhan Ölmez ve Alperen Çıtak, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'de (Gerrymandering) Seçim Hilesi Uygulamaları*, s. 101.

vantajlı konumda bulunan grupların etkisini artırmayı ve siyasal karar alma süreçlerine daha etkin biçimde katılımını sağlamayı amaçlamaktadır. Örneğin ABD'de, geçmişte sistematik ayrımcılığa maruz kalmış olan siyahî Amerikalıların ve Hispanik kökenli yurttaşların siyasal temsil düzeylerini artırmak amacıyla bu tür sınır düzenlemelerine başvurulmuştur. Ancak *ırksal gerrymandering*'in meşruiyeti ve demokratik değerlere uygunluğu konusunda literatürde farklı görüşler mevcuttur. Bir görüş, bu uygulamaların belirli gruplara yönelik yapay ayrıcalıklar yarattığını ve diğer gruplar açısından temsilde adalet ilkesini zedeleyebileceğini savunmaktadır. Diğer bir görüş ise, tarihsel eşitsizlikleri telafi etmek ve toplumsal eşitlik ilkesini hayata geçirmek adına bu tür müdahalelerin gerekli ve meşru olduğunu öne sürmektedir.¹⁴ Dolayısıyla, *ırksal gerrymandering*, sadece teknik bir seçim mühendisliği aracı değil, aynı zamanda toplumsal adalet, eşit yurttaşlık ve siyasal temsilin normatif boyutlarını içeren çok katmanlı ve tartışmalı bir politikadır. Her durumda, bu tür uygulamaların demokratik değerler, temsilde adalet ve toplumsal bütünlük ilkeleri çerçevesinde dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Gerrymandering'in yalnızca belirli bir seçim sistemiyle sınırlı olmadığı da önemle vurgulanmalıdır. Farklı seçim sistemleri (örneğin çoğunluk sistemi, dar/tek üyeli çevre sistemi, nispi temsil sistemi) altında da bu tür manipülatif uygulamalarla karşılaşılabilir. Dolayısıyla, seçim çevrelerinin siyasal iktidar lehine yeniden şekillendirilmesi, hangi sistem benimsenmiş olursa olsun seçim sonuçlarını doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir.¹⁵

2. Türkiye'de İlk Gerrymandering Vakası: Süreç, Tartışma ve İtirazlar

Türkiye'de gerrymandering'e ilişkin ilk örnekler, tek parti döneminin sona ermesi ve çok partili siyasal yaşama geçilmesinin ardından ortaya çıkmaya başlamıştır. 1946 yılında başlayan çok partili dönem, başlangıçta siyasal çoğulculuğun gelişmesine olanak sağlasa da, zamanla iktidar mücadelesinin doğasında bulunan otoriter eğilimler yeniden görünür hâle gelmiştir. Bu bağlamda DP, demokratikleşme söylemiyle girdiği 1950 genel seçimlerinde iktidarı kazanmış ancak iktidara geldikten sonra devletin kurumsal yapısı üzerindeki kontrolünü artırmaya yönelik çeşitli adımlar atmıştır. Bu adımların başında, seçim yasasında yapılan değişiklikler ile seçim çevrelerinin yeniden düzenlenmesi gelmektedir.

DP'nin, seçim bölgelerinde gerçekleştirdiği düzenlemeler aracılığıyla parlamentodaki sandalye sayısını artırmaya yönelik stratejik hamlelerde bulunduğu dair somut örnekler mevcuttur. Bu örneklerden kamuoyunda en fazla tartışma yaratanı, Kırşehir'in ilçe yapılması ve eş zamanlı olarak Nevşehir'in il statüsüne yükseltilmesi sürecidir.

Söz konusu idari değişiklikler, yalnızca yerel idari yapıyı değil, aynı zamanda seçim çevrelerinin sınırlarını ve dolayısıyla temsil dengelerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu süreç, dönemin muhalefeti ve kamuoyunda yoğun eleştirilere, siyasi kutuplaşmalara ve meclis içinde sert tartışmalara yol açmıştır. Tüm bu gelişmeler, DP'nin söz konusu düzenlemeyi siyasi saiklerle ve partizan çıkarlar doğrultusunda gerçekleştirdiği yönündeki kanaatleri güçlendirmiştir. Nihayetinde, bu müdahalenin DP'ye seçimsel anlamda avantaj sağladığı ve gerrymandering'in Türkiye'deki ilk sistematik örneklerinden biri olduğu söylenebilir.

¹⁴Nicholas Stephanopoulos ve Eric McGhee, "The Measure of a Metric: The Debate Over Quantifying Partisan Gerrymandering", *Stanford Law Review*, C. 70, 2018, 1551-1553.

¹⁵Steve Bickerstaff, *Election Systems and Gerrymandering Worldwide*, s. 13.

2.1. Seçimin Demokratikleşmesinde Kilit (F)aktörler: İkinci Dünya Savaşı ve Siyasal Elitler

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek savaşın dışında kalmaya özen göstermiş ancak bu süreçte önemli sosyo-ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Savaşın yarattığı küresel belirsizlik, dış ticaretin daralması, kıtlıklar ve enflasyonist baskılar, Türkiye ekonomisinde ciddi sorunlara yol açmıştır. Bu koşullar altında, dönemin iktidar partisi olan CHP, savaş ihtimaline karşı hazırlıklı olmak ve artan kamu harcamalarını karşılayabilmek amacıyla bir dizi sert ekonomik ve yasal tedbir uygulamaya koymuştur. Söz konusu düzenlemeler, halkın tek parti yönetimine duyduğu memnuniyetsizliği derinleştirmiş ve savaş koşullarıyla birleşen ekonomik baskılar, CHP'ye yönelik eleştirilerin artmasına ve siyasal alternatif arayışlarının güçlenmesine zemin hazırlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte uluslararası sistemde yeni bir güç dengesi oluşmuş ve bu yeni düzende ABD ile SSCB iki kutuplu yapının belirleyici aktörleri hâline gelmiştir. Bu güç rekabeti çerçevesinde, SSCB'nin Türkiye üzerindeki stratejik talepleri—özellikle Boğazlar üzerinde denetim kurma ve Ortadoğu'ya ulaşma arzusu—hem Türkiye'nin egemenliğini tehdit eden bir unsur olarak değerlendirilmiş hem de ABD'nin bölgedeki çıkarlarına aykırı bulunmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'nin çok partili yaşama geçme yönündeki kararı, yalnızca iç siyasal bir tercih değil, aynı zamanda Batı Blokuyla özellikle ABD ile uyumlu bir dış politika stratejisinin parçası olarak şekillenmiştir. Ankara yönetimi, SSCB tehdidine karşı Batı'nın desteğini almak amacıyla siyasal rejimini demokratikleştirme yönünde adımlar atacağını taahhüt etmiştir. Dahası Türkiye'deki demokratikleşme süreci, tabandan gelen kitlesel halk hareketlerinden ziyade, siyasal elitlerin ve kurumsal aktörlerin yön verdiği bir dönüşüm niteliği taşımıştır. Bu süreçte özellikle CHP içerisindeki iç tartışmalar, çok partili hayatın önünü açan en önemli etkenlerden biri olmuştur.

CHP'nin uygulamaya koyduğu *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu* bazı parti içi çevrelerce mülkiyet hakkına aykırı, hatta "müsadere" anlamı taşıyan bir girişim olarak değerlendirilmiştir. Bu eleştiriler, dönemin bazı CHP milletvekilleri tarafından basın aracılığıyla sert bir şekilde kamuoyuna yansıtılmıştır.¹⁶ Bu muhalif çıkışların en somut yansıması, 1945 yılında kamuoyuna açıklanan ve tarihe *Dörtlü Takrir* olarak geçen önergeyle görülmüştür. Bu önerge, parti içinde demokratikleşme ve reform taleplerini gündeme getirirken, aynı zamanda siyasal ayrışmayı da derinleştirmiştir. *Dörtlü Takrir* süreci, önergeyi sunan milletvekillerinin CHP'den ihraç edilmesiyle sonuçlanmış ve bu gelişme, kısa süre sonra 1946 yılında DP'nin kuruluşuna zemin hazırlayarak çok partili siyasal hayatın kurumsallaşmasını hızlandırmıştır.

DP'nin kuruluş sürecinde Celal Bayar'ın parti programını dönemin Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye sunarak laiklik, eğitim ve dış politika gibi rejimin temel ilkeleri üzerinde uzlaşma arayışına girmesi, Türkiye'de tek parti yönetiminden çoğulcu siyasal sisteme geçişin görece yumuşak ve istikrarlı biçimde gerçekleşmesine önemli katkı sağlamıştır. Bu bağlamda geçiş sürecinin görece istikrarlı ve çatışmasız bir biçimde gerçekleşmesinde, DP'nin kurucu kadrosunun CHP elitleri ile benzer bir ideolojik mirasa ve siyasal kültürel geçmişe sahip olmaları kolaylaştırıcı bir işlev görmüştür. DP'nin önde gelen isimlerinin büyük bölümü, uzun yıllar boyunca CHP saflarında milletvekilliği yapmışlar ve çeşitli kamu görevlerinde bulunmuşlardır. Özellikle Atatürkçü kimliği konusunda kamuoyunda tartışmasız bir saygınlığa sahip olan Celal Bayar'ın varlığı hem CHP çevrelerinde hem de ordu ve bürokrasi gibi rejimin kurumsal direklerinde DP'ye yönelik güvenin tesis edilmesinde kilit bir rol oynamıştır. Bu nedenle DP ile CHP arasındaki farklılıklar büyük ölçüde siyasal tarz, yönetim anlayışı ve temsil biçimi ekseninde şekillenmiş ve derin ideolojik ayrış-

¹⁶Ergun Özbudun, *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 31.

malardan ziyade, siyasal meşruiyetin kimler üzerinden sağlanacağına dair rekabet ön plana çıkmıştır.¹⁷

1923–1946 yılları arasında süren tek partili dönemde gerçekleştirilen seçimler, demokratik seçim ilkeleri açısından ciddi sınırlılıklar içermektedir. Bu dönemde CHP, milletvekili aday listelerini seçmenlere tek seçenek olarak sunmuş ve böylece seçmenin tercihte bulunmak yerine yalnızca adayları onaylayan pasif bir konuma indirgenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla tek parti döneminde yapılan seçimler, çağdaş demokrasilerin temelini oluşturan genellik, eşitlik, bireysellik, serbestlik ve gizlilik gibi anayasal seçim ilkeleriyle büyük ölçüde örtüşmemektedir. Seçimlerin hem yasal çerçevesi hem de uygulama biçimi, katılımı sınırlandıran ve siyasal iradeyi yönlendiren bir karakter arz etmiştir. Bununla birlikte zamanla sınırlı oy sisteminden genel oy sistemine geçiş yönünde bazı yapısal dönüşümler yaşanmıştır. Öncelikle vergi ödeme ve taşınmaz mal varlığına sahip olma koşulları kaldırılmış, akabinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınarak yurttaşlık haklarında kademeli bir genişleme sağlanmıştır. Ayrıca iki dereceli seçim yöntemi, halkın siyasal katılımını dolaylı hale getirerek seçmen iradesinin doğrudan temsilini kısıtlayan bir mekanizma olarak varlığını sürdürmüştür.¹⁸

DP'nin Ocak 1946'da kurulmasının ardından, iktidardaki CHP, başlangıçta 1947 yılında yapılması planlanan genel seçimlerin bir yıl erkene alınarak 21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleştirileceğini açıklamıştır. CHP'nin bu kararı, muhalefet partilerini hazırlıksız yakalayarak seçimde stratejik bir üstünlük sağlama çabası olarak değerlendirilmiştir. Öyle ki birçok siyaset bilimci tarafından bu durum dolaylı bir seçim mühendisliği ve manipülasyon biçimi olarak yorumlanmıştır. Türkiye'nin çok partili dönemdeki ilk genel seçimleri, yapısal olarak tek dereceli bir sistemle gerçekleştirilmiş; ancak seçim sürecine dair en büyük eleştiri, "açık oy – gizli sayım" yönteminin uygulanmış olmasıdır.¹⁹ Bu uygulama, seçmenlerin oy verme sürecinde özgür iradelerini kullanmalarını engellemiş ve oyların sayımının gizli yapılması ise seçim güvenliğine ilişkin ciddi şüpheler doğurmuştur. Seçim sonuçlarına göre CHP iktidarını sürdürmüş, DP ise ana muhalefet partisi konumuna gelmiştir. Ancak seçim sonrası kamuoyuna seçmen sayısı ve partilerin aldıkları oy oranları gibi temel verilerin açıklanmamış olması, seçimlerin meşruiyeti açısından büyük bir boşluk yaratmıştır. İşte bu sebeptir ki, 1946 seçimlerinin adil, şeffaf ve güvenilir bir biçimde yapılmadığı iddia edilmiştir. CHP'nin, seçim süreciyle ilgili olarak ortaya atılan iddialara açıklık getirmemesi, söz konusu iddiaların kamu vicdanında daha da güçlenmesine ve seçimlerin tarafsızlığına duyulan güvenin zedelenmesine yol açmıştır.²⁰

1946 seçimlerinin ardından DP, seçim sürecinde yaşanan sorunlar nedeniyle seçim yasasında ve seçim sisteminde köklü değişiklikler yapılması gerektiğini savunmuş ve bu değişikliklerin hayata geçirilmemesi hâlinde bir sonraki seçimlere katılmayacağını kamuoyuna açıklamıştır.²¹ Bu tavır, yalnızca bir siyasi rest değil, aynı zamanda yeni kurulan partiler açısından siyasal sistemde gerçek bir değişim sağlanmasının temel koşulunun seçim yasalarının demokratikleşmesi olduğuna işaret eden bir stratejik hamle olarak değerlendirilmiştir.

Bu gelişmeler üzerine, iktidar ve muhalefet arasında artan siyasal gerilimi yumuşatmak ve sistemin meşruiyetini yeniden tesis etmek amacıyla yeni bir seçim yasası hazırlanmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede hazırlanan *5545 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu*, 16 Şubat 1950 tarihinde yürürlüğe girmiştir.²²

¹⁷Ergun Özbudun, *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, s. 72, 75.

¹⁸Tuncer Karamustafaoğlu, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 107.

¹⁹Cem Eroğul, *Demokrat Parti, İdeolojisi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 116.

²⁰Cemal Aygen, "Memleketimizdeki Seçimler ve Neticeleri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 17, S. 1, 1962, 204.

²¹Tuncer Karamustafaoğlu, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, s. 108; Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 54.

²²Murat Güvenir, "Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 37, S. 1, 1982, 237; Ergun Özbudun, *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, s. 109.

Yeni yasa uyarınca, Türkiye'nin çok partili hayattaki ikinci genel seçimi olan 14 Mayıs 1950 seçimleri, bu kez tek dereceli, gizli oy – açık sayım esasına göre gerçekleştirilmiş ve DP iktidara gelmiştir.

Ancak 1950, 1954 ve 1957 seçim sonuçları karşılaştırıldığında, çoğunluk sisteminin doğası gereği temsilde adalet ilkesinin ciddi biçimde zedelendiği görülmektedir. Bu sistemde her seçim çevresinde en çok oyu alan parti, o bölgedeki tüm milletvekilliğini kazanmakta, bu da hem aşkın hem de eksik temsile yol açmaktadır.²³ Örneğin, 1950 seçimlerinde DP %55,2 oy oranı ile 416 milletvekilliği elde etmişken, CHP yaklaşık %40 oy almasına rağmen yalnızca 69 milletvekilliği kazanabilmiştir. Bu durum, seçim sistemi nedeniyle halk iradesinin parlamentoya orantısız biçimde yansımaya neden olmuştur.

Seçim sisteminin doğurduğu temsil adaletsizliği, partilerin tutumlarında da dikkat çekici değişimlere yol açmıştır. İktidara gelmeden önce nispi temsil sistemini savunan DP, çoğunluk sisteminin kendisine sağladığı avantajlardan ötürü bu sistemi sürdürmekte ısrarcı olmuştur. Buna karşılık 1950 sonrasında muhalefete düşen CHP, bu kez temsilde adaletin sağlanması için nispi temsil sisteminin savunucusu hâline gelmiştir.²⁴ Bu gelişmeler, siyasal aktörlerin seçim sistemlerine yönelik yaklaşımlarının büyük ölçüde iktidar-muhalefet pozisyonlarına göre şekillendiğini ve ilkesel değil, araçsal bir tutumla belirlendiğini göstermektedir.

2.2. Sistemin Otoriterleşmesinde Kilit (F)aktörler: 1954 Genel Seçim Sonuçları ve Muhalefeti Cezalandırma

Tek parti yönetiminin sona ermesinin ardından 21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleştirilen genel seçim sonuçlarına göre CHP iktidar, DP ana muhalefet partisi olmuştur. Ancak DP'nin muhalefet anlayışının yetersiz olduğunu düşünen bazı milletvekilleri, parti içindeki görüş ayrılıkları nedeniyle ihraç edilmiş²⁵ ve 20 Temmuz 1948 tarihinde Millet Partisi'ni (MP) kurarak hem CHP'ye hem de DP'ye yönelik sert eleştirilerde bulunmuşlardır. MP'nin ortaya koyduğu siyasal söylem, özellikle CHP çevrelerinde ve devletin bürokratik elitleri tarafından rejimin temel niteliklerine yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır. MP, laiklik karşıtı tutumlar sergilediği ve dini değerleri siyasallaştırdığı gerekçesiyle 27 Ocak 1954 tarihinde kapatılmıştır²⁶. Bu gelişme, çok partili hayatta "rejim sınırlarının" nerede çizildiğine ilişkin önemli bir örnek teşkil etmektedir.

MP'nin eski kadroları kısa süre içerisinde yeniden örgütlenerek, 9 Şubat 1954 tarihinde Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni (CMP) kurmuşlardır. Partinin ilk şubesi, dikkat çekici biçimde siyasal tartışmaların merkezinde yer alan Kırşehir'de açılmıştır. CMP, MP'nin politik hattını belirli ölçüde sürdürmeyi hedeflese de, rejimle açık bir çatışmaya girmemek adına daha ihtiyatlı bir tutum benimsemiştir. Bu bağlamda, CMP'nin kurulması sürecinde siyasal simgeler ve kavramlar (saltanat, hilafet, din vb) bilinçli biçimde yeniden tasarlanmıştır. Özellikle partinin adına "*Cumhuriyetçi*" ifadesinin eklenmesi ve "*laiklik*" ilkesine program düzeyinde açıkça yer verilmesi, rejime sadakat mesajı vermeyi amaçlayan stratejik tercihler olarak okunmuştur.²⁷ Bununla birlikte tüm sembolik uyum çabalarına rağmen, kamuoyu ve siyasal otoritelerin önemli bir kısmı, CMP'nin bu tutumunu, eski MP'nin kapatılmasına neden olan suçlamaları örtbas etmeye yönelik bir taktik olarak

²³Murat Güvenir, "Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama", s. 237; Cemal Aygen, "Memleketimizdeki Seçimler ve Neticeleri", 205-206; Turan Güneş, *Türk Demokrasinin Analizi*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1996, s. 76-80.

²⁴Ergun Özbudun, *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, s. 109.

²⁵İnönü'nün şahsında CHP'yi çok şiddetli eleştiren ve MP'nin kurucuları arasında Fevzi Çakmak, Osman Bölükbaşı ve Hikmet Bayur ve Emin Sazak gibi önemli isimler vardı.

²⁶Cemal Aygen, "Memleketimizdeki Seçimler ve Neticeleri", s. 209; Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Çev. Ahmet Fetih, Hil Yayınları, İstanbul, 2010, s. 136.

²⁷Adem Çaylak, *Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 274.

değerlendirmiştir. Bu durum, siyasal meşruiyetin yalnızca hukukî sınırlarla değil, aynı zamanda ideolojik düzeyde rejimin kabul edilebilirlik kriterleriyle şekillendiğini göstermektedir.

2 Mayıs 1954 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlere DP, CHP, CMP ve Türkiye Köylü Partisi katılmıştır. CMP, toplamda 40 ilde seçimlere katılmış, Türkiye genelinde %5,3 oranında oy alarak, özellikle Kırşehir ilinde dikkat çekici bir başarı elde etmiştir. Kırşehir'de oyların yaklaşık %43'ünü alan CMP, bu başarı sayesinde ilin tümünü kapsayan seçim çevresinden 5 milletvekilliğinin tamamını kazanmıştır. Bu milletvekillerinden biri de, CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'ydı. Bölükbaşı hem keskin muhalefet dili hem de karizmatik liderliği ile dönemin siyasal atmosferinde dikkat çeken bir figür hâline gelmiştir. Özellikle DP'nin, CMP'den ve Bölükbaşı'ndan gelen eleştiriler karşısında zaman zaman söylemsel ve politik olarak zorlandığı gözlemlenmiştir. CMP, bu seçim sonuçlarıyla TBMM'de bir grup oluşturmayı başarmıştır. Zira o dönemde bir siyasi partinin Meclis'te grup kurabilmesi için asgari 3 milletvekiline ihtiyaç vardı. CMP, MP'nin devamı olarak değerlendirildiğinde, 1950 seçimlerine kıyasla Türkiye genelinde oylarını yaklaşık iki katına çıkardığı ve Kırşehir'de %70 oranında oy artışı sağladığı görülmüştür. Kuruluşundan beri inkılap karşıtlığı suçlamaları nedeniyle kapatılmış bir partinin mirasçısı/ardılı olan CMP için bu büyük bir siyasal başarı olarak kabul edilmiştir.²⁸

1954 genel seçimlerinde DP, oyların %58,4'ünü alarak TBMM'de 503 milletvekiliyle *ezici bir çoğunluk*²⁹ elde etmiştir. Bu sonuç, DP'nin halk nezdinde güçlü bir siyasal destek kazandığını ve seçim sisteminin çoğunlukçu yapısından azami derecede yararlandığını göstermektedir. Ancak bu seçim zaferi, yalnızca iktidarın meşruiyetini pekiştirmekle kalmamış aynı zamanda muhalefet partilerine karşı daha otoriter ve dışlayıcı bir yönetim anlayışının benimsenmesinin de önünü açmıştır.

DP, seçimlerden sonra muhalefet partilerinin etkinliğini sınırlandırmaya ve siyasal alanı daraltmaya yönelik baskıcı politikaları sistematik biçimde artırmıştır. Bu sürecin ilk ve en belirgin yansıması ise Kırşehir ilinde görülmüştür.³⁰ Çünkü 1954 seçimlerinde Kırşehir'de milletvekillerinin tamamını kazanan, Kırşehir Belediyesi'ni yöneten ve İl Genel Meclisi'nde hâkimiyeti elinde bulunduran parti CMP'ydi. DP'nin bu başarıyı cezalandırmaya yönelik adımlar attığına dair en dikkat çekici göstergelerden biri, dönemin Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ'ın açıklamaları olmuştur. Kendisi de Kırşehirlili olan Bakan Çiçekdağ'ın, Kırşehir halkına hitaben söylediği "*Sizden hayır kalmadığı anlaşılıyor, hakkınızda bir şeyler düşünülmesi*" şeklindeki sözleri, kamuoyunda geniş yankı uyandırmış ve siyasal intikam algısını güçlendirmiştir.³¹

30 Mayıs 1954 tarihinde radyo aracılığıyla yapılan bir haberde, Kırşehir'in il statüsünün kaldırılacağı ve Nevşehir'in kaza statüsünden çıkarılarak il hâline getirileceği kamuoyuna duyurulmuştur.³² Bu haber hem Kırşehir halkı hem de siyasal çevrelerde büyük bir şaşkınlık ve tepkiyle karşılanmıştır. Bu habere tepki olarak, 756 üniversite öğrencisi, tasarının meclise sevk edilmesini protesto etmek amacıyla Başbakan Adnan Menderes'e telgraf çekmiştir. Öğrenciler telgrafta, "*Demokrasi lideri olarak tanıdığımız sizlerin, Kırşehir'in ilçe yapılması konusundaki kararı tasvip etmeyeceğinize ve önleyeceğinize yürekten inanıyoruz*"³³ ifadelerine yer vererek, Menderes'ten demokratik değerlere uygun bir tutum sergilemesini talep etmişlerdir. Ancak bu çağrı, Menderes tarafından dikkate alınmamış ve süreç, iktidarın belirlediği doğrultuda ilerlemiştir.

Radyodaki haberlerde, Nevşehir'den gelen bir heyetin, şehrin il statüsüne kavuşması yönünde Hükümet'e başvuruda bulunduğu ve bu talebin olumlu karşılandığı duyurulmuştur. Bu bağlamda, Nevşehir'in il yapıla-

²⁸Cemal Aygen, "Memleketimizdeki Seçimler ve Neticeleri", 209.

²⁹2 Mayıs 1954 genel seçim sonuçlarına göre CHP 4 ili (Malatya, Tunceli, Kars ve Sinop); CMP 1 ili, DP ise geriye kalan tüm illeri kazanmıştır.

³⁰Cem Eroğul, *Demokrat Parti, İdeolojisi ve İdeolojisi*, s. 253.

³¹"Yurtta Olup Bitenler DP", Akis, 15 Mayıs 1954, s. 8.

³²Adem Çaylak, *Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı*, s. 280.

³³"Kırşehir Meselesi", Akşam, 10 Haziran 1954, s. 2.

bilmesi için Kırşehir'in il statüsünden çıkarılarak yeni kurulan Nevşehir iline bağlanması gerektiği öne sürülmüştür. Dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik, heyetin talebini uygun bulduklarını ifade etmiş ve bu doğrultuda bir kanun tasarısı hazırlanmıştır.

İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan bu tasarıya göre;

– Kırşehir il olmaktan çıkarılacak ve kaza (ilçe) hâline getirilecektir.

– Kırşehir'in Avanos, Hacıbektaş ve Mucur ilçeleri, yeni kurulacak olan Nevşehir iline bağlanacaktır.

– Kırşehir'in Kaman ilçesi Ankara'ya, Hamamorta ve Çiçekdağı ilçeleri ise Yozgat'a bağlanacaktır. Bu yeniden düzenleme sonucunda, Kırşehir, Nevşehir iline bağlı bir ilçe haline getirilmiş olacaktır.³⁴

Bu açıklamalar ve sonrasındaki gelişmeler gerek kamuoyunda gerek akademik çevrelerde, seçim sonuçlarıyla doğrudan bağlantılı ve muhalefeti cezalandırma amacı taşıyan siyasal bir mühendislik örneği olarak değerlendirilmiştir. Zira Kırşehir, 1954 seçimlerinde DP karşısında muhalefetin –özellikle CMP'nin– en güçlü olduğu bölgelerden biri olarak öne çıkmıştır. Dolayısıyla bu idari değişikliğin teknik bir ihtiyaçtan çok, siyasal saiklerle şekillendiği yönündeki yorumlar, dönem basınında ve siyasal söylemlerde sıkça dile getirilmiştir.

2.3. Demokrat Parti'nin Kırşehir'i Taksim Etme Çabası: Meclis'te Partizan Gerrymandering'i İlmek İlmek Dokumak

İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Başbakan Menderes'in imzasıyla TBMM'ye sunulan kanun tasarısının gerekçesi, dönemin ulaştırma altyapısındaki gelişmelerle ilişkilendirilmiştir. Tasarının dayandığı resmi argümanlar, 1924 Anayasası'nın yürürlükte olduğu yıllarda ülkenin ulaşım imkânlarının sınırlı olması nedeniyle idari taksimat düzenlemelerinde coğrafi koşulların belirleyici bir faktör olduğunu ifade etmektedir. Ancak, hükümet gerekçesinde, bu durumun zaman içinde değiştiği ve özellikle son dört yıl içinde yaşanan altyapı yatırımlarıyla ekonomik ve ulaşım koşullarının farklı bir düzeye ulaştığı vurgulanmıştır. Bu bağlamda, demiryolu hatlarının ve liman tesislerinin inşası veya modernizasyonu, karayolu ağının genişlemesi, motorlu taşıtların yaygınlaşması ve taşımacılık sektörünün gelişmesi, kamu hizmetlerinin vatandaşlara daha verimli ve hızlı ulaştırılmasını mümkün kılmıştır. DP, bu gelişmeleri gerekçe göstererek, idari taksimatın artık sadece coğrafi değil, ekonomik ilişkiler temelinde de yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur. Tasarıda, ekonomik açıdan hızla gelişen ve bölgesel etki alanı genişleyen bazı ilçelere il statüsü verilmesinin planlandığı belirtilmiştir.³⁵ Bu kapsamda, Nevşehir'in il yapılmasına ve Kırşehir'in Nevşehir'e bağlanmasına karar verilmiştir.

Bu yeni idari düzenlemeye göre;

– Nevşehir il statüsü kazanmıştır.

– Kırşehir'e bağlı Mucur, Avanos, Kozaklı, Hacıbektaş, Ürgüp ve Gülşehir ilçeleri Nevşehir'e bağlanmıştır.

– Kırşehir'e bağlı Çiçekdağı ilçesi Yozgat'a, Kaman ilçesi ise Ankara'ya bağlanmıştır.³⁶

Tasarı gerekçesinde ayrıca, bu yeni yapılanma sonrasında bölgede ikinci bir ilin varlığının hem idarî hem de ekonomik açıdan "külfetli" olacağı kanaatine varıldığı belirtilmiştir. Bu nedenle, Kırşehir'in il statüsünün sona erdirilmesi, bölgesel idarede verimliliği ve kamu hizmetlerinin rasyonel dağılımını artırmak amacıyla yapılan bir "zorunlu düzenleme" olarak sunulmuştur.

³⁴Yeni Sabah, 2 Haziran 1954.

³⁵TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt 1, İçtima F, Birleşim 15, 30.06.1954, s. 3.

³⁶Resmî Gazete, 7 Temmuz 1954.

Kırşehir'in ilçe yapılması ve Nevşehir adında yeni bir il kurulmasına ilişkin kanun tasarısı, Meclis İçişleri Komisyonu'nda yoğun tartışmalara neden olmuştur. Söz konusu tasarı, yalnızca teknik bir idari düzenleme olarak değil, doğrudan siyasal etkileri bulunan bir karar olarak değerlendirilmiş ve bu nedenle komisyon-daki görüşmeler partiler arası sert polemiklere sahne olmuştur. CMP Kırşehir Milletvekilleri Tahir Başer ve Osman Alişiroğlu, hükümetin sunduğu gerekçeleri ciddi biçimde sorgulamış ve kamu hizmetlerine erişimi kolaylaştırma iddiasının gerçeklikle örtüşmediğini savunmuşlardır. Onlara göre, Kırşehir'in ilçe statüsüne düşürülmesiyle, yaklaşık 200 bin kişilik bir nüfusun kamu hizmetlerine erişimi daha da zorlaşacaktır. Bu argüman, tasarının idari değil, açıkça siyasal gerekçelerle hazırlandığı yönündeki eleştirileri desteklemiştir. Öte yandan, DP milletvekilleri İlhan Sipahioğlu ve Ömer Bilen, parti içinden gelen eleştirileri dile getirerek tasarının yanlışlığını açıkça ifade etmişlerdir. Bu vekiller, DP teşkilatında görev almış hiçbir “vatan evladının” böyle bir kararı onaylamadığını belirterek, parti çıkarları ve halk vicdanı açısından bu tasarıdan vazgeçilmesi gerektiğini savunmuşlardır.³⁷ Bu itirazlar, DP içinde dahi karara yönelik bir vicdani rahatsızlık olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Kırşehir meselesi yalnızca Meclis gündemiyle sınırlı kalmamış, basında da geniş yankı bulmuştur. Dönemin önde gelen gazetecilerinden Nihat Erim, *Halkçı* gazetesindeki köşe yazısında, “Muhalefet partilerinde adaylığını koyan devlet memurlarına yapılan muameleyi, Kırşehir’e tertip edilen cezanın açığa vurulması tamamladı” diyerek, siyasal cezalandırma pratiğine dikkat çekmiştir. Erim, “Hoş, tamamladı demek de doğru olmaz. Zira henüz gizli tutulmakta olan başka tertiplerle karşılaşmak ihtimali hatırdan çıkarılmaz”³⁸ şeklindeki sözleriyle, benzer uygulamaların devam edeceği yönündeki endişelerini dile getirmiştir.

Millet gazetesinden M. Vecihi Işık ise daha ironik ve sert bir üslupla hükümeti eleştirmiştir. “Acaba bizim partimiz Ankara’da kazansaydı, başkent de mi değiştirilecekti?” sorusunu yönelterek, iktidarın kararlarını tamamen siyasal saiklerle aldığını ve seçim sonuçlarına karşı intikamcı bir refleks geliştirdiğini ima etmiştir.³⁹ Bu tartışmalar, Kırşehir'in ilçe yapılması kararının yalnızca idari bir düzenleme değil, aynı zamanda muhalefetin güçlendiği bir bölgenin siyasal olarak cezalandırılması biçiminde yorumlandığını ve bu yorumun hem Meclis'te hem de kamuoyunda geniş bir kabul gördüğünü ortaya koymaktadır.

Meclis İçişleri Komisyonu'nda yürütülen yoğun tartışmaların ardından, Kırşehir'in il statüsünün kaldırılmasına ve Nevşehir adında yeni bir il kurulmasına ilişkin kanun tasarısı, oylamaya sunulmuştur. Tasarı, komisyonda çoğunluğu elinde bulunduran DP milletvekillerinin oylarıyla kabul edilmiştir. Oylama, muhalefetin eleştirilerine rağmen hükümet kanadının karar alma üstünlüğünü kullanarak süreci ilerlettiğini göstermektedir. Komisyonun aldığı önemli kararlardan biri de, Ürgüp ilçesinin Kayseri'den alınarak kurulacak olan Nevşehir iline bağlanmasıdır. Böylelikle yeni oluşturulan Nevşehir ili, toplam yedi ilçeyi kapsayacak biçimde yapılandırılmıştır: Kırşehir, Avanos, Kozaklı, Ürgüp, Mucur, Hacıbektaş ve Gülşehir. Tasarı, İçişleri Komisyonu'ndan geçtikten sonra, mali boyutları nedeniyle Bütçe Komisyonu'na havale edilmiştir. Ancak Bütçe Komisyonu'ndaki görüşmeler de, tıpkı İçişleri Komisyonu'ndaki gibi oldukça gergin bir atmosferde gerçekleşmiştir. Komisyonunda söz alan hem iktidar hem muhalefet milletvekilleri, tasarının gerekçeleri ve siyasal arka planı konusunda çeşitli görüşler dile getirmişler. DP'den Mustafa Ekinci, İsmail Hakkı Akyüz ve Ekrem Alican, tasarının içerdiği teknik gerekçelerin yetersiz olduğunu vurgulamış ve bu düzenlemenin kamu yararından çok, siyasal hesaplarla hayata geçirilmek istendiğine dikkat çekmişlerdir. CHP'den Nuri Sertoğlu da benzer şekilde, Kırşehir'in il statüsünden çıkarılmasının açık biçimde siyasal saiklerle yapıldığını ve gerekçenin yetersiz olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰ Bu eleştiriler, tasarının yalnızca idari ve ekonomik temellere

³⁷ Adem Çaylak, *Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı*, s. 290-291.

³⁸ Halkçı, “Totaliterlik Yolunda Kırşehir ve Ötesi”, 7 Haziran 1954.

³⁹ Millet, “Kırşehir Meselesi”, 9 Haziran 1954.

⁴⁰ Adem Çaylak, *Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı*, s. 290-292.

dayanmadığını, aynı zamanda iktidar-muhalefet ilişkileri bağlamında siyasi cezalandırma niteliği taşıdığına dair güçlü bir kanaatin, yalnızca CMP ve CHP'de değil, bazı DP mensuplarında da mevcut olduğunu göstermektedir.

Komisyonadaki görüşmeler sırasında söz alan Bölükbaşı, kanun tasarısının gerekçesinin ne kadar zayıf ve tutarsız olduğunu teknik verilerle ortaya koymaya çalışmıştır. Bölükbaşı, tasarının dayandığı idari ve ekonomik gerekçelerin gerçeklikle örtüşmediğini vurgulayarak, aşağıdaki somut noktalar üzerinden sert eleştirilerde bulunmuştur:

- İl statüsünden çıkarılması planlanan Kırşehir'i Nevşehir'e bağlayan nitelikli bir ulaşım altyapısının bulunmadığını ve iki yerleşim birimi arasında bir çakıl yolunun bile olmadığını ifade etmiştir.
- Kırşehir halkının Nevşehir ile sosyal, kültürel ya da ticari hiçbir bağının bulunmadığını ve bölge halkının gündelik ekonomik faaliyetlerinde Nevşehir'in bir yönelim merkezi işlevi görmediğini dile getirmiştir.
- Ankara'ya bağlanması öngörülen Kaman ilçesinin Ankara'ya olan uzaklığı 140 km iken, Kırşehir'e yalnızca 55 km mesafede bulunduğunu belirtmiş ve bu tür bir idari bağlamanın coğrafi mantıktan uzak olduğunu savunmuştur.
- Nevşehir'e bağlanan Mucur ilçesinin Nevşehir'e toprak yol üzerinden 72 km, Kırşehir'e ise düzgün devlet yolu üzerinden 26 km uzaklıkta bulunduğunu ifade ederek kamu hizmetlerinin etkinliği açısından bu tercihin rasyonel olmadığını ortaya koymuştur.
- Hacıbektaş ilçesinin Kırşehir'e olan mesafesinin 46 km, Nevşehir'e olan mesafesinin ise 52 km olduğunu belirterek ulaşım kolaylığı ve idari bütünlük ilkesi açısından önerilen bağlamaların çelişkili olduğunu vurgulamıştır.⁴¹

Bölükbaşı'nın bu teknik ve coğrafi temellere dayanan eleştirilerine ve tüm muhalefet şerhlerine rağmen, tasarı hızla ikinci oturuma geçirilmiş, maddeler alelacele ve sınırlı tartışmayla komisyonda görüşülmüş, ardından 7 muhalif oya karşı 11 oyla aynen kabul edilerek Meclis Genel Kurulu'na sevk edilmiştir.⁴²

30 Haziran 1954 tarihinde Meclis Genel Kurulu'nda gerçekleştirilen görüşmelerin ardından, Kırşehir'in il statüsünün kaldırılmasına ve Nevşehir adında yeni bir il kurulmasına ilişkin kanun tasarısı açık oylamaya sunulmuştur. Yapılan oylamada tasarı, 39 muhalif oya karşılık 259 oyla kabul edilmiştir. Dikkat çeken bir diğer husus ise 237 milletvekilinin oylamaya katılmamasıdır.⁴³ Bu durum, Meclis içinde konuyla ilgili çeşitli düzeylerde tereddüt ve rahatsızlıkların bulunduğu işaret etmektedir.

Tasarının lehinde oy kullananların büyük çoğunluğu DP sıralarından gelirken, CHP ve CMP milletvekilleri topyekûn aleyhte oy kullanmıştır. Ancak DP içerisinde de 11 milletvekili⁴⁴, parti disiplinine rağmen tasarıya karşı oy kullanarak dikkat çekmiştir. Bu milletvekilleri, tasarının yalnızca teknik değil, aynı zamanda ahlaki ve siyasal sorumluluk taşıyan bir mesele olduğunu vurgulamış ve kamu vicdanına aykırı buldukları bu düzenlemeye destek vermemişlerdir.

DP hükümeti, kamuoyunda yoğun tepki toplayan bu kararı savunmak amacıyla, idari düzenlemenin siyasi değil, iktisadi ve coğrafi gerekçelere dayandığını ileri sürmüştür. Hükümet yetkilileri, gelişen ulaşım altyapısı, bölgesel ekonomik ilişkiler ve kamu hizmetlerinin rasyonelleştirilmesi gibi argümanlara dayanarak bu tasarının "modernleşme" vizyonunun bir parçası olduğunu savunmuşlardır. Ancak bu açıklamalar, kamuoyunu ikna etmekte yetersiz kalmıştır. Muhalefet partileri, basın mensupları ve çok sayıda akademisyen,

⁴¹Adem Çaylak, *Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı*, s. 292.

⁴²Vatan, "Kırşehir Tasarısına İtirazlar Oldu", 29 Haziran 1954.

⁴³TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, s. 378.

⁴⁴Söz konusu milletvekilleri şunlardır: Turan Güneş, Sait Bilgiç, Ekrem Alican, Talat Vasfi Öz, İsmail Hakkı Akyüz, Nüzhet Akın, Muhlis Bayramoğlu, Rifat Aybar, Sinan Tekelioğlu, İhsan Sipahioğlu ve Osman Turan. Adem Çaylak, *Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı*, s. 292-293.

söz konusu düzenlemenin 1954 seçimlerinde DP karşısında muhalefetin güçlü çıktığı Kırşehir'e karşı siyasi bir cezalandırma niteliği taşıdığı görüşünü dile getirmiştir. DP'nin bu süreçte muhalefeti marjinalleştirmeye ve muhalif seçmeni cezalandırmaya yönelik bir siyasal mühendislik stratejisi izlediği eleştirileri yaygınlık kazanmıştır. Neticede, tasarının yasalaşması yalnızca bir idari sınır düzenlemesi değil, aynı zamanda demokratik meşruiyet, temsil adaleti ve muhalefetin varlık hakkı gibi temel ilkelere ilişkin ciddi bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir.⁴⁵

3. Hileli Taksimatın Sağladığı Politik Avantajlar: DP Kazandı, CMP Kaybetti

Bölükbaşı, 1954 genel seçimlerinin ardından DP'nin Kırşehir'i cezalandırma arzusunun siyasal bir niyet taşıdığını ifade etmiştir. Ona göre, Kırşehir'in il statüsünün kaldırılması, yalnızca idari gerekçelere değil, seçimlerde DP karşısında güçlü bir başarı elde eden CMP'ye ve onun lideri olarak kendisine duyulan siyasal rahatsızlığa dayanmaktadır. Her ne kadar kamuoyunda bu kararın ardındaki asıl siyasi irade olarak Başbakan Menderes öne çıksa da, Bölükbaşı, bu sürecin arkasındaki asıl ismin Cumhurbaşkanı Celal Bayar olduğunu açıkça dile getirmiştir.⁴⁶ Bu görüş, dönemin gazetecilerinden Metin Toker tarafından da paylaşılmıştır.

Toker'e göre, Kırşehir'in il statüsünün kaldırılmasında esas sorumluluk Bayar'a aittir. Bu değerlendirme, söz konusu kararın yalnızca kurumsal bir hükümet politikası değil, aynı zamanda kişisel bir hesaplaşmanın ürünü olduğu yönündeki iddiaları desteklemektedir. Bayar ile Bölükbaşı arasında bilinen kişisel husumet, bu değerlendirmelerin temel dayanak noktalarından biridir. Nitekim Bölükbaşı'nın DP'den ihraç edilerek MP'yi kurmasından sonra, kendisi hakkında İnönü ve Bayar'a yönelik suikast planladığı iddiasıyla ciddi suçlamalara maruz kalmıştır.⁴⁷ Bu dönemde, siyasal rekabetin ötesinde kişisel düşmanlık boyutuna varan bir gerilim atmosferi oluşmuştur. Söz konusu husumetin simgesel örneklerinden biri, Bölükbaşı'nın Ankara Sıhhiye'de Bayar'la karşılaştığı bir anda sarf ettiği şu sözlerdir: *"Biz insan öldürürüz, köpeklerle zarar vermeyiz."* Bu ifadeler, yalnızca siyasal polemik düzeyinde değil, aynı zamanda derin bir kişisel çatışma zemininin varlığına işaret etmektedir.⁴⁸

Nevşehir'in il merkezine dönüştürülmeden önce gerekli altyapı hazırlıklarının yapılmamış ve çevresiyle bağlantılı ulaşım yollarının yeterince kurulmamış olması, bu kararın teknik ve idari bir ihtiyaçtan çok, siyasi saiklerle alındığı yönündeki kanaatleri güçlendirmektedir. Nitekim 2 Mayıs 1954 genel seçimlerinin hemen ardından Nevşehir'e il statüsü verilmiş olması, bu adımın siyasal gelişmelerle doğrudan bağlantılı olduğunu akla getirmektedir. Oysa herhangi bir ilçenin il statüsüne yükseltilmesi gibi önemli bir idari değişiklik, eğer önceden planlanmış olsaydı, bu durumun seçim sürecinde siyasi partiler tarafından bir vaat olarak kullanılması beklenirdi. Özellikle iktidar partilerinin yerel halkın desteğini artırmak amacıyla böyle bir projeyi kamuoyuna duyurması, siyasal iletişim açısından rasyonel bir strateji olurdu. Ancak gerek DP gerekse diğer partilerin 1954 seçim kampanyalarında Nevşehir'in il yapılmasına ilişkin herhangi bir söylemin yer almaması, bu kararın seçim sonrası gelişen siyasal konjonktürle bağlantılı olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca il yapılacak bir merkezin ulaşım, kamu hizmetleri ve idari kapasite açısından asgari koşulları karşılaması beklenirken, Nevşehir'in bu kriterlere hazırlıksız bir biçimde il statüsü kazanması da eleştirileri artırmıştır. Bu bağlamda döneme ilişkin dikkat çekici bir örnek, NATO Sergisi'nin Kayseri ve Niğde'ye ulaştırılabilmiş olmasına karşın, Nevşehir yollarının bozukluğu nedeniyle bu şehre götürülememiş olmasıdır. Bu durum, Nevşehir'in henüz altyapı açısından il düzeyinde kamu hizmetlerine ev sahipliği yapabilecek nitelikte ol-

⁴⁵TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, s. 342-343.

⁴⁶TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, s. 163.

⁴⁷Bölükbaşı'na göre suikast, Bayar tarafından tertip edilmiştir.

⁴⁸Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 36-37.

madığını göstermektedir.⁴⁹ Tüm bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, Nevşehir'in il yapılması kararı, teknik ve bölgesel planlamaya dayalı bir idari düzenleme olmaktan çok, Kırşehir'e yönelik siyasi bir cezalandırma hamlesinin parçası olarak yorumlanmaktadır. Bu karar, yalnızca kamu yönetimi açısından değil, demokratik temsil, yerel yönetim ve seçim sonrası iktidar-muhalefet ilişkileri açısından da tartışmalı bir örnek teşkil etmektedir.

1954 genel seçimlerinden sonra, Kırşehir'in il statüsünün kaldırılması ve Nevşehir'in il yapılması kararı, yalnızca idari bir düzenleme olarak kalmamış, kamuoyunda ve basında yoğun tepkilere ve tartışmalara yol açmıştır. Bu gelişme, dönemin muhalefet partisi CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın siyasi söylemlerinde önemli bir yer bulmuştur. Ayrıca konuya ilişkin çeşitli gazetelerde dikkat çekici başlıklar yayımlanmıştır. Bunlar arasında “Osman Bölükbaşı Kırşehir Vilayetinin ilgasını İçişleri Nezdinde Protesto Etti”⁵⁰, “Kırşehir Hakkındaki Kararı Protesto”⁵¹, “İdarede Küçük Politika Oyunları”⁵², “Kaza Olması Kararlaştırılan Kırşehir Bayramda Yas Tuttu”⁵³, “Bölükbaşı Kırşehir Tasarısı Aleyhinde Demeç Verdi”⁵⁴, “Kırşehir İlinin İlğası”⁵⁵ ve “Seçim Tadilatı ve Nevşehir Kanunları Dün Kanunlaştı”⁵⁶ gibi başlıklar, bu kararın kamuoyunda bir cezalandırma ve siyasal manipülasyon aracı olarak algılandığını ortaya koymaktadır.

20 Temmuz 1954 tarihi itibarıyla Kırşehir il statüsünü kaybetmiş ve Nevşehir kazası il yapılmıştır. Bu karar yalnızca sembolik bir idari değişiklik olmaktan çok, siyasal iktidarın muhalefet partilerine karşı uyguladığı cezalandırıcı politikaların bir yansıması olarak yorumlanmıştır. Söz konusu değişiklik sonrasında, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan belgelerde, Nevşehir iline ve Kırşehir ilçesine ilişkin yeni idari yapılanma sürecine dair çeşitli düzenlemelere yer verilmiştir. Bu kapsamda, “Nevşehir ili merkez memurları” ile “Kırşehir ilçesi memurlarının” kadrolarının tespiti ve tayinlerinin gerçekleştirilmesi, yeni resmi dairelerin teşkili, mevcut demirbaşların yeniden tasnifi ve tahsisi gibi uygulamalar yürürlüğe konmuştur.⁵⁷

DP'nin, 1954 yılında Kırşehir'i ilçe yapmasıyla başlayan tartışmalı süreç, 1957 yılına gelindiğinde yeniden gündeme gelmiştir. Ekonomik darboğaz içinde bulunan ve Kırşehir'i ilçe yapması nedeniyle halk nezdinde itibarı sarsılan DP hükümeti, kamuoyundan gelen yoğun tepkiler üzerine geri adım atmak zorunda kalmıştır. Bu kapsamda hem halk desteğini yeniden kazanmak hem de muhalefetin etkili isimlerinden CMP lideri Bölükbaşı'nın elindeki en güçlü siyasi söylemi etkisizleştirmek amacıyla, Kırşehir'in yeniden il yapılması yönünde bir yasa tasarısı hazırlanmıştır.

1957 Mart ayında Meclis'e sevk edilen yeni yasa tasarısı, Meclis Bütçe Komisyonu'nda görüşülmüştür. Tasarıya göre, yeniden kurulacak olan Kırşehir iline Mucur, Kaman ve Hacıbektaş ilçeleri dâhil edilecektir. Ancak bu yeni düzenlemenin gerekçesi ile 1954 yılındaki Kırşehir'in il statüsünün kaldırılmasına ilişkin gerekçe arasında çelişkiler dikkat çekmektedir. 1954 yılındaki gerekçede, kamu hizmetlerinin daha etkin sunumu ve Nevşehir'in coğrafi-iktisadi merkez olarak belirlenmesi öne çıkarılmış, bu doğrultuda Kırşehir'in ilçe statüsüne indirilerek Nevşehir'e bağlanması savunulmuştur. Oysa 1957 yılındaki gerekçede, “mülki teşkilat taksimatında ortaya çıkan revizyon gereklilikleri” ve “Kırşehir bölgesindeki acil idari ihtiyaçlar” gibi belirsiz ve soyut ifadelerle yer verilmiştir. Bu durum, iktidarın önceki iddialarını çürütürken, kararların teknik

⁴⁹Haşim Erdoğan ve Çağrı Pişkin, “Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet Çekişmesinin Bir Ürünü: Nevşehir'in İl, Kırşehir'in İlçe Olması”, 586.

⁵⁰Milliyet, 31 Mayıs, 1954.

⁵¹Yeni Sabah, 1 Haziran 1954.

⁵²Akis, 5 Haziran 1954, C. 1, S. 4, s. 6.

⁵³Hürriyet, 5 Haziran 1954.

⁵⁴Vatan, 30 Haziran 1954.

⁵⁵Milliyet, 30 Haziran 1954.

⁵⁶Akşam, 1 Temmuz 1954.

⁵⁷BCA, 30.10/66.441.20

gerekçelerden ziyade siyasi saiklerle alındığı algısını güçlendirmiştir. Her iki düzenlemenin gerekçeleri de, teknik ve idari açıdan yeterince somut veriye dayanmamakta, dolayısıyla bu tür kararların keyfi bir biçimde alınabileceği yönünde meşruiyet tartışmalarına zemin hazırlamaktadır. Öyle ki, bir ilin ilçe yapılması veya bir ilçenin il statüsüne kavuşturulması, aynı mantıkla her yerde uygulanabilir hâle getirilmiştir.⁵⁸ Bu bağlamda, DP'nin 1957 yılında Kırşehir'e yeniden il statüsü kazandırma girişimi, salt idari bir düzenlemeden ziyade, yaklaşan seçimler öncesinde yürürlüğe konulan bir siyasi yatırım aracı olarak değerlendirilmelidir.

1958 yılında yapılması planlanan genel seçimlerin bir yıl erkene alındığı açıklanmıştır. Bu durum, tıpkı 1946 seçimlerinde CHP'nin yaptığı gibi, DP'nin siyasi avantaj sağlamak amacıyla seçim takvimini manipüle ettiğine ve seçim sürecini kendi lehine çevirmek adına zamanlama üzerinde oynadığına dair güçlü bir göstergedir. 1957 yılına gelindiğinde, Kırşehir'in yeniden il yapılması konusu Meclis gündemine taşınmıştır. Bu süreçte İsmet İnönü, Meclis kürsüsünden yaptığı konuşmada, Kırşehir'in yeniden il statüsü kazanması fikrine destek verdiğini açıklamış ve DP'nin bu adımla geçmişteki büyük bir yanlıştan döneceğini ifade etmiştir. Mecliste yapılan müzakerelerin ardından Kırşehir'in tekrar il yapılmasına ilişkin kanun 1 Temmuz 1957 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Yeni düzenlemeye göre, Hacıbektaş ve Kozaklı ilçeleri Nevşehir'de kalmış, buna karşılık Mucur, Kaman ve Çiçekdağı ilçeleri yeniden Kırşehir'e bağlanmıştır. Bu idari taksimatla, özellikle Hacıbektaş ve Kozaklı'nın Nevşehir'e bırakılmasıyla, CMP'nin Kırşehir'deki siyasal etkisini azaltmaya yönelik stratejik bir hamle yapılmıştır. Nitekim 1957 genel seçimlerinde CMP, Kırşehir'de yeniden başarılı olarak seçimleri kazanmıştır. Ancak 1954 seçimlerinde 5 olan milletvekili sayısı bu düzenleme sonrasında 4'e düşürülmüştür. Bu durum, CMP'nin güçlü olduğu bölgelerin idari sınırlar dışına taşınmasıyla 1 milletvekilliğini kaybettiğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, 1954'te il olmayan Nevşehir'in 1957 seçimlerinde il olarak seçimlere katılmasıyla, bu bölgeye 4 milletvekili kontenjanı tahsis edilmiş ve bu milletvekillerinin tamamı DP tarafından kazanılmıştır. Bu gelişmeler, DP'nin gerrymandering (seçim çevresi mühendisliği) yöntemiyle seçim bölgelerini siyasi çıkarları doğrultusunda yeniden dizayn ettiğini açıkça göstermektedir. Böylelikle siyasal iktidar, sadece idari sınırları değil, aynı zamanda temsil gücünü ve seçim sonuçlarını da kendi lehine dönüştürme imkânı bulmuştur.

Son olarak 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi'nin ardından, DP hükümetinin üst düzey yöneticileri, Millî Birlik Komitesi mensubu subaylar tarafından tutuklanarak Yassıada'da kurulan özel mahkemelerde yargılanmak üzere İstanbul'a götürülmüşlerdir. Bu yargılamalar sırasında, DP iktidarının sadece ekonomik ve siyasi uygulamaları değil, aynı zamanda aldığı idari kararlar da yargı konusu haline getirilmiştir. Sorgulanan idari düzenlemeler arasında, Kırşehir'in ilçe yapılmasına dair karar da özel bir başlık altında ele alınmıştır. Anayasa'nın 89. maddesi, ülkenin idari teşkilatının coğrafi ve ekonomik esaslara göre düzenlenmesi gerektiğini açıkça belirtmiştir. Yargılama sürecinde bu maddeye atıf yapılmıştır. Başbakan Menderes ise Kırşehir'in ilçe yapılması kararının anayasal hükme aykırı olduğunu ve siyasi bir hata teşkil ettiğini ifade ederek bu karardan dolayı pişmanlığını dile getirmiştir. Böylelikle, Kırşehir'in statü değişikliği yalnızca muhalefet ve kamuoyunca değil, iktidar mensuplarının kendileri tarafından da geriye dönük hatalı bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Yargılamalarda, Kırşehir'in il statüsünün kaldırılması yönünde lehte ve aleyhte oy kullanan milletvekillerinin isimleri tek tek kayıt altına alınmıştır.⁵⁹ Bu durum, söz konusu kararın bireysel sorumluluk boyutuyla da ele alındığını göstermektedir.

⁵⁸"Kırşehir Kanun Tasarısı Bu Hafta Meclis'te Görüşülüyor", Cumhuriyet, 3 Haziran 1957; Adem Çaylak, *Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı*, s. 245.

⁵⁹Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam Üçüncü ve Son Cilt: 1950-1964*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 261; *Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada: 14 Ekim 1960-15 Eylül 1961*, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 14;

Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Yassıda yargılamaları sürecinde genellikle sessiz kalmayı tercih etmiş ve özellikle Kırşehir meselesiyle ilgili kamuoyuna açık bir beyanda bulunmamıştır.⁶⁰ Buna rağmen, muhalefet çevrelerinde ve bazı tanıklık anlatılarında, Kırşehir'in ilçe yapılması kararının arkasındaki asıl ismin Bayar olduğuna yönelik yorumlar öne çıkmıştır. Yargılamaların basına yansımaları bakımından da Kırşehir meselesi önemli bir yer tutmaktadır. Bebek Davası, Köpek Davası, Gemi Davası, Örtülü Ödenek Davası, Değirmen Davası, Zimmet Davası, 6-7 Eylül Olayları Davası, Üniversite Olayları Davası ve Uşak Davası gibi davalar kamuoyunun yoğun ilgisine mazhar olurken, bazı duruşmaların gizli oturumlarda gerçekleştirilmesi nedeniyle sınırlı haberleştirilmiştir. Bu süreçte Kırşehir'in ilçe yapılması meselesi, "Anayasayı İhlal Davaları" kapsamında ele alınmış⁶¹ ve özellikle anayasal düzene zarar veren uygulamalardan biri olarak yargılamaya konu edilmiştir.

Sonuç

Bu çalışma, DP'nin 1954 genel seçimlerinden sonra Kırşehir'in ilçe yapılması ve Nevşehir'in il statüsüne yükseltilmesi kararını, partizan gerrymandering bağlamında incelemiştir. Demokratik rejimlerde, seçim bölgelerinin adil ve temsilde hakkaniyeti esas alacak biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak Türkiye'de DP iktidarı, muhalefeti zayıflatmak ve siyasi avantaj sağlamak amacıyla seçim coğrafyası üzerinde doğrudan müdahalelerde bulunmuştur. Kırşehir'in, CMP'nin kazandığı tek il olması sebebiyle statüsünün düşürülmesi; temsil adaletini, siyasal çoğulculuğu ve kamu yararını gözetmeyen bir siyasi manipülasyon örneğidir.

Nevşehir'in yeterli altyapı ve idari kapasiteye sahip olmamasına rağmen il yapılması, kararın ekonomik veya idari gerekçelerle değil, tamamen siyasi saiklerle alındığını göstermektedir. Bu uygulama, DP'nin otoriterleşen iktidar anlayışını ve demokrasinin temel ilkelerinden sapma sürecini yansıtmaktadır. Sonuç olarak, Kırşehir'in il statüsünün değiştirilmesi olayı, Türkiye'nin çok partili siyasi tarihinde demokrasinin sınırlarının ne derece zorlandığını gösteren önemli bir tarihsel vakadır. Siyasi iktidarların seçim coğrafyası üzerinde keyfi müdahalelerde bulunması, sadece dönemsel siyasi dengeleri değil, uzun vadeli demokratik istikrarı da tehdit etmektedir. Bu tür uygulamaların tarihsel olarak ele alınması, günümüzde demokratik süreçlerin daha şeffaf ve adil işletilmesine yönelik farkındalığın artırılması açısından da büyük önem taşımaktadır.

1957 yılında Kırşehir'in yeniden il yapılması, DP'nin kamuoyundaki meşruiyet krizini aşma ve seçim desteğini artırma amacıyla alınmış geçici bir tedbirdir. Ancak bu geri adım, ilk kararın keyfi niteliğini de bir anlamda teyit etmektedir. Bu gelişmeler ışığında, Kırşehir örneği Türkiye'nin siyasi tarihinde, seçim coğrafyasının nasıl siyasi iktidarın bir aracı haline getirilebildiğini ve idari kararların nasıl demokratik süreçleri zayıflatıcı biçimde kullanılabileceğini gösteren önemli bir laboratuvar işlevi görmektedir. Bu nedenle gerrymandering benzeri uygulamaların sadece geçmişin bir parçası olarak değil, günümüzde de demokrasinin kırılma noktasına dair uyarıcı örnekler olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Gelecekte sağlıklı ve meşru bir demokratik işleyişin sürdürülebilmesi için, seçim bölgelerinin belirlenmesinde şeffaflık, tarafsızlık ve kamu yararı ilkelerinin öncelenmesi elzemdir.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

---

⁶⁰Akşam, 27 Eylül 1960.

⁶¹Tercüman, 11 Mayıs 1960; Yeni Asır, 25 Kasım 1960; Milliyet, 27 Aralık 1960; Cumhuriyet, 2 Şubat 1961; Tercüman, 9 Şubat 1961; Milliyet, 9 Şubat 1961; Milliyet, 11 Mayıs 1961; Hürriyet, 12 Mayıs 1961; Milliyet, 12 Mayıs 1961; Ulus, 18 Haziran 1961; Milliyet, 23 Haziran 1961; Akşam, 23 Haziran 1961.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Ömer Taylan (Dr. Öğr. Üyesi)
Author Details	¹ Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Diyarbakır, Türkiye
	 0000-0002-6499-6770 otaylantr@gmail.com

Kaynakça | References

Resmi Yayınlar⁶²

BCA, 30.10/66.441.20

Resmî Gazete

TBMM Zabıt Ceridesi

Sürelî Yayınlar⁶³

Akis

Akşam

Cumhuriyet

Halkçı

Hürriyet

Millet

Milliyet

Salem

Tercüman

Ulus

Vatan

Yeni Asır

Yeni Sabah

Araştırma Eserler

Aktan, Coşkun Can: "Hileli Seçim Bölgesi Taksimatı (Gerrymandering): Kamu Tercihi Perspektifi", *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 1, 2020, s. 1-20.

Aydemir, Şevket Süreyya: *İkinci Adam Üçüncü ve Son Cilt: 1950-1964*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.

Aygen, Cemal: "Memleketimizdeki Seçimler ve Neticeleri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 17, S. 1, 1962, s. 203-287.

Bickerstaff, Steve: *Election Systems and Gerrymandering Worldwide*, Switzerland, Springer Cham, 2017.

Browning, Robert X. & King, Gary: "Seats, Votes, and Gerrymandering: Estimating Representation and Bias in State Legislative Redistricting", *Law & Policy*, C. 9, S. 3, 1987, s. 305-322.

Cox, Adam B. & Holden, Richard T: "Reconsidering Racial and Partisan Gerrymandering", *The University of Chicago Law Review*. C 78, S. 2, 2011, s. 553-604.

Çaylak, Adem: *Türk Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

Çiçek, Ali: "Türkiye'de Seçim Hileleri: Gerrymandering", *İnsan ve İnsan*, C. 9, S. 34, 2022, s. 61-77.

Engstrom, Erik J: *Partisan Gerrymandering and the Construction of American Democracy*, The University of Michigan Press, USA, 2013.

Erdoğan, Haşim ve Pişkin, Çağrı: "Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet Çekişmesinin Bir Ürünü: Nevşehir'in İl, Kırşehir'in İlçe Olması", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C. 10, S.2, 2020, s. 577-590.

⁶²Kullanılan resmi yayınların ayrıntılı künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

⁶³Kullanılan süreli yayınların ayrıntılı künyeleri dipnotlarda gösterilmiştir.

- Eroğul, Cem: *Demokrat Parti, İdeolojisi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
- Feroz, Ahmad: *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, çev. Ahmet Fetih, Hil Yayınları, İstanbul, 2010.
- Güneş, Turan: *Türk Demokrasinin Analizi*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1996.
- Güvenir, Murat: "Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 37, S. 1, 1982, s. 215-250.
- Hardy, Leroy: *The Gerrymander Origin, Conception and Re-emergence*, Rose Institute of State and Local Government, 1990.
- Hebert, J. Gerald & Jenkins, Marina K: "The Need for State Redistricting Reform To Rein in Partisan Gerrymandering", *Yale Law & Policy Review*, C. 29, S. 2, 2011, s. 543-558.
- Karamustafaoğlu, Tuncer: *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.
- Kırıt, Emrah: "Gerrymandering ve Demokratik Seçimler Üzerine", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 1-2, 2010, s. 15-38.
- McGhee Eric: "Partisan Gerrymandering and Political Science", *Annual Review of Political Science*, C. 23, 2020, s. 171-185.
- Niemi, Richard G.: "The Relationship between Votes and Seats: The Ultimate Question in Political Gerrymandering", *UCLA Law Review*, C. 33, 1985, s. 185-212.
- Osmanbaşıoğlu, Gülsen Kaya: "Gerrymandering in Turkish elections since 1950", *Turkey's Electoral Geography: Trends, Behaviors, and Identities*, der. Edip Asaf Bekaroğlu ve Gülsen Kaya Osmanbaşıoğlu, Routledge, New York, 2021, s. 46-65.
- Özbudun, Ergun: *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2019.
- Özbudun, Ergun: *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Ruffing, Cathy: "Unpacking Gerrymandering and its Effect on Polarization in America", *Social Education*. January/February 2024.
- Safi, İsmail ve Kurşuncu, Talip: "Siyasal Partizanlığın Bir Göstergesi Olarak Seçim Hileleri ve Türkiye'deki Bazı Uygulamaları", *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 8, 2019, s. 46-71.
- Sartori, Giovanni: *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*, Macmillan Press, London, 1994.
- Stephanopoulos, Nicholas & McGhee, Eric: "The Measure of a Metric: The Debate Over Quantifying Partisan Gerrymandering", *Stanford Law Review*, C.70, 2018, s. 1503-1568.
- Stephanopoulos, Nicholas O. & Warshaw, Christopher: "The Impact of Partisan Gerrymandering on Political Parties", *Legislative Studies Quarterly*, C. 45, S. 4, 2020, s. 609-643.
- Stephanopoulos, Nicholas O: "The Causes and Consequences of Gerrymandering", *William & Mary Law Review*, C. 59, S. 5, 2018.
- Tavits M., Annus T: "Learning to make Votes Count: The Role of Democratic Experience", *Electoral Studies*, C. 25, S. 1, 2006, s. 72-90.
- Timur, Taner: *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- Toker, Metin: *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: DP Yokuş Aşağı 1954-1957*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- Tunç, Hasan & Murat Erdoğan, Fatih Yurtlu, Gökhan Ölmez ve Alperen Çıtak: *Seçim Sistemleri ve Türkiye'de (Gerrymandering) Seçim Hilesi Uygulamaları*, Adalet Yayınları, Ankara, 2014.
- Vickrey, William: "On the Prevention of Gerrymandering", *Political Science Quarterly*, C. 76, N. 1, 1961, s. 105-110.
- Warrington, Gregory S: "Quantifying Gerrymandering Using the Vote Distribution", *Election Law Journal*, C. 17, S. 1, 2018, s. 39-57.
- Yüksek Adalet Divanı Kararları İstanbul-Yassıada: 14 Ekim 1960-15 Eylül 1961, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2007.